

УДК 316.347+316.7](477)
ББК 63.5 (4УКР)6
У-45

Наукові студії ІМФЕ
Випуск 8

Головний редактор
Г. Скрипник

**Український етнос у просторі сучасної міжкультурної
С-83 взаємодії: трансформація традиційності та етнокультурні
взаємовпливи / НАН України ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. –
К., 2014. – 580 с. – (Наукові студії ІМФЕ ; вип. 8).
ISBN 978-966-02-6522-6 (серія)
ISBN 978-966-02-7076-3 (вип. 8)**

*Друкується за рішенням вченої ради Інституту
мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М. Т. Рильського НАН України*

ISBN 978-966-02-6522-6 (серія) © Інститут мистецтвознавства,
ISBN 978-966-02-7076-3 (вип. 8) фольклористики та етнології, 2014

ЗАКОРДОННІ УКРАЇНЦІ-АВТОХТОНИ В ДІАЛЕКТНІЙ ТЕКСТОГРАФІЇ: ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ ЕТНОГРАФІЧНИХ СТУДІЙ

1. Сучасні гуманітарні дослідження характеризуються між-дисциплінарністю. Академік М. Толстой ще 1983 року писав: «Логічний шлях розвитку сучасної діалектології основних європейських мов веде до повернення науки про народні говірки в лоно етнографії (та історії народної культури), у надрах якої ця наука зароджувалася й розвивалася перший час. Унаслідок більш ніж сторічного періоду віддалення діалектології від етнографії і потім відносно швидкого нового зближення з нею була вироблена низка надійних методів, послідовне й комплексне застосування яких приводить до значних наукових результатів» [31, с. 27].

Дедалі очевиднішим стає значення діалектних текстів як універсального первинного джерела не тільки для лінгвістики, але й для етнографії, фольклористики, усної історії, культурології, соціології та інших гуманітарних наук. В. Гольдін та О. Крючкова зауважують: «Сучасний стан у діалектології характеризується підвищеною увагою до особливостей текстового втілення діалектів, до характеру діалектної картини світу, до специфіки комунікації на діалекті» [14, с. 48–49]. У національних діалектологічних школах ставиться завдання створення корпусів діалектних текстів, при цьому важливе значення мають не тільки мережі населених пунктів, обсяг записів, уніфікація транскрипції, способи передачі полілогів та інші технічні питання, але й тематика. П. Гриценко зазначає: «Враховуючи сучасну соціолінгвістичну ситуацію в слов'янському світі, зміну характеру й статусу

діалектів, одночасно – і поглиблення завдань описової діалектології, ширше – мовлення, культури діалектоносіїв, слід визнати, що найважливішим завданням сьогодні є створення фонофондів і текстотек слов'янських діалектних мов» [15, с. 53]. В опублікованих збірниках східнослов'янських діалектних текстів представлені переважно: 1) автобіографічні наративи діалектоносіїв, розповіді про історію села, війни тощо; 2) розповіді на етнографічні теми (про весілля, хрестини, похорони, розваги молоді та ін.); 3) фольклорні тексти (казки, легенди, пісні).

У сучасних умовах, коли нівелюються говірки й традиційна селянська культура, гостро постає питання про дослідницькі методи, які б дали змогу зафіксувати максимальну кількість інформації від старшого покоління діалектоносіїв. Одним з таких методів може бути запис діалектних текстів за етнолінгвістичними програмами [9, с. 10–11].

За нашими спостереженнями, запис діалектних текстів за етнолінгвістичними програмами має певні переваги: 1) у перших контактах з дослідниками інформатори спокійніше сприймають розмови на «неособисті» етнолінгвістичні теми; 2) питання про традиційну селянську культуру допомагають діалектоносіям активізувати (пригадати) застарілу лексику; 3) такі тексти можуть служити первинним джерелом не тільки для діалектологічних досліджень, але й для етнографічних та фольклористичних; 4) тексти зіставні з матеріалами, записаними за тими ж програмами на інших територіях; 5) формується відносно повний образ локальної («діалектної») форми традиційної народної культури.

Першочергова фіксація діалектного текстового матеріалу потрібна там, де руйнування діалектного континууму відбувається особливо інтенсивно, наприклад, унаслідок поглинання сіл мегаполісами, евакуації мешканців з екологічно небезпечних зон тощо. Безперечно, до найбільш загрожених належать і говірки зарубіжних українців, оскільки практично в усіх сусідніх краї-

нах умови для збереження українцями своєї мови та традиційної культури залишаються несприятливими [16; 17; 24; 26; 28; 30].

За період з 1996 року українська діалектна текстологія збагатилася низкою вагомих праць (детальніше див. у нашому огляді [11]). Серед них чи не найпомітніше місце посідають діалектні тексти, записані від українців-автохтонів, які живуть на землях своїх предків за межами державних кордонів України: у Польщі, Словаччині, Румунії та Білорусі [2; 4; 18; 22; 25; 40].

Діалектні текстологічні видання важливі не тільки для гуманітарних наук. Наприклад, для широкого кола читачів (навіть для політиків!) призначені численні збірники польських діалектних текстів зі «східних кресів». Упорядники одного з таких збірників, де представлено польські говірки в Литві, пояснюють: «Діалектний матеріал [...] є також документом, що засвідчує збереження польської мови серед сільського населення та її територіальну варіативність [...]. Тексти призначені не тільки для мовознавців, вони можуть бути використані істориками, етнографами, соціологами і навіть політиками. Тому тут застосовано спрощену транскрипцію, щоб, з одного боку, полегшити нелінгвістам читання тексту, з другого, щоб вимова інформаторів була збережена достатньо точно» [36, s. 5–6].

Нижче розглянуто збірники діалектних текстів закордонних українців у записах 1956–2011 років та можливість їх використання в етнографічних студіях.

2. У 1998 році у видавництві «Euroslavica» коштом Української Академії Мистецтв і Наук у США вийшла збірка **«Розповіді з Підкарпаття. Українські говірки східної Словаччини»**, авторами якої є відомі дослідники Олдржих Лешка, Ружена Шишкова та Микола Мушинка. У книзі представлено транскрибовані тексти вибраних записів із магнітофонного архіву Слов'янського Інституту Академії наук Чеської Республіки в Празі. О. Лешка в

передмові зазначає: «Записи виникали поступово під час польових експедицій, які досліджували українські діалекти східної Словаччини. Я започаткував ці дослідження в Академії наук – з благословення проф. Івана Панькевича – в червні 1957 р. [...] Метою нашої праці мав бути ґрунтовний опис українського етносу – передусім з мовного боку – в цілій області лемківських діалектів (за характеристичним “лем”), які видалися щонайдалше на захід. В другій половині 60-х років почато монографічне опрацювання матеріалів; не ми були винні в тому, що праця не дуже посунулася вперед. Дві монографії, які продумано і розпочато наприкінці 60-х років і закінчено на початку 70-х років (про село Ублю та нині затоплену Звалу), стали лебединою піснею українських студій в Академії; з україністики після 1968 року на певний час залишилася тільки лексикографія» [22, с. XI].

У книзі представлено говірки з дев'яти українських сіл східної Словаччини: Убля, Новоселиця, Улічне Криве, Ковбасов, Руніна, Звала, Нижня Яблінка, Маківці, Міроля. Окремі говірки представлені детально (наприклад, Ковбасов – с. 93–189), інші – кількома невеликими текстами (Нижня Яблінка – с. 202–205). Роки записів – 1959–1971. Загальний обсяг транскрибованих текстів – 240 сторінок. Використано детальну фонетичну транскрипцію на основі латинки. «Змістовий індекс» показує тематику розповідей: люди та села, місцева управа, звичаї та обряди, одяг, страви, тварини, домашнє господарство, рослини і польові роботи, важливі моменти життя (цікаві випадки, життя і праця на чужині, подорожі за кордон, небезпечні пригоди, дві світові війни, важкі повоєнні роки), казки, пісні. У текстах коментуються іншомовні вкраплення (угорською, словацькою, чеською, німецькою та ін.), у кінці книги подано «Список діалектних слів, словакізмів та богемізмів» [22, с. 314–320].

У передмові так описано характер оповідей: «З текстів, які тут друкуються, промовляють до нас голоси оповідачів, їхні згадки

ведуть нас у минуле, нерідко в часи Ференц Йошка [імператора Франца Йосифа I (1867–1916). – Ю. Б.]... Ми бачимо світ очима нашого супутника, з ним ми газдуємо, з ним вирушаємо на чужину в пошуках роботи, зазнаємо тягарів війни, губимося в непевнностях життя, відчуваємо розпад його світу в часах найновіших, захоплюємося його наполегливістю та спритністю, з якою знаходить собі місце в нових обставинах. Речі та події цікавлять нас завдяки точці зору нашого супутника, і тому ми не уникаємо тематичних повторень; чи може, наприклад, селянська жінка в думках не поринути в часи, коли зимою ходила на вечурки...» [22, с. XII].

У розділі «Пояснення до мови і змісту публікованих текстів» подано нариси О. Лешки про фонематичні системи трьох говірок – «Звукова будова говірки села Убля» [22, с. 245–268], «Звукова будова говірки села Звали» [22, с. 269–282] та «Звукова будова говірки села Нижньої Яблінки» [22, с. 283–289]. У перших двох нарисах особливо цінними є ритмічно-мелодійні партитури кількох уривків з текстів відповідних говірок [22, с. 262–266, 278–280]. Останній нарис зреструйовано із чернетки, оскільки професор Лешка не встиг його завершити (помер 9 серпня 1997 року).

Для кращої орієнтації читача в річному та життєвому циклах як додаток надруковано статтю М. Мушинки «Від маминого молока до гробової дошки: сімейно-побутові обряди русинів-українців Словаччини» [22, с. 291–312]. Уміщено також підбірку з 22 фотографій етнографічного змісту: інтер'єр хижі, кросна, віз, весілля, похорон тощо.

Наводимо зразки текстів з книги «Розповіді з Підкарпаття. Українські говірки східної Словаччини» у спрощеній транслітерації на основі української кирилиці:

[їжа на Святий вечір]

на сятий вешур то не било їнашого їдіня лем яг вже спеклі крашюн ('обрядовий хліб') / до того крашюна запхав там єнной цібіша ('зубок') шєсноку і фалатчя ('шматок') крумпля ('картоплі')

на середіні // а кетъ ('якщо') ші дахто ('хтось') дашо ('щось') знав ворожиті та ші такой маленькой фляшьча ('пляшечку') а до того фляшьшаті мет / а до того запахав до крашюна // но а тото са там упекло в тум крашюні тот шяснок і тот мет с тим фляшьшятот / то са впекло тай вже виналі // но але тод мед лем ('лише') са прідавав так / же кетъ дашо дакого боліло в гиртані / та тото вже пак мастілі тим медом коло шії // но а вже їсті / та наварілі фасолі та капусту та пероги ('вареники') тоті / все / жеби марга ('худоба') біла тушьна ('взодована'). (Село Новоселиця, записано 1959 р., розповідала жінка 1907 р. н.) [22, с. 26].

[«Офірна коза»]

прекліче мене другий день – «подь / неборе / жена вмерать» – «та шо юй є?» – «пропав би тіфуз ('проклятий тиф') вже ей їмів» – «йой біда» – а то зьме са кумалі ('ми кумували') – «слава йсусу хрісту» – а вна бувала в такуй малуй хисьці ('хатинці') там де теперька склад месний народний вібор ('комітет, рада') має – і шо зробіті // прійду: «слава йсусу хрісту!» – «слава навікі!» – «шо є з вамі / кумо?» – «кумчу / я вмераю» – «та шо / шо зробіті / чім вам помочі?» – «заріште єдну козу» – думав сі / йой боже муй / тать кози кутьні / жена із горячки бісідує до блуду ('марить') – «кумчу...» – пушов-ем на двур роздумав сі а што ввойду зазь до хиш – вна зазь лем ('лише') тото: «заріште козу» – прішов-ем треті рас – «ші ('ще') сьте не зарізалі козу?» – «та ші / кумчо / ніт // та котру різаті? як юй мено?» – «таг і так» – міхало кочан / кеби здоров / с косов ('косою') перерізав / дарьмо / же недільна біла / перерізав козі гартань і дав до порятку // гварідь ('каже') мі дас тиждень: «бодай-есьте здорові білі / бо була-м вмерла / ке ('якби') біла не тута коза...». (Село Ковбасов, записано 1962 р., розповідав чоловік 1899 р. н.) [22, с. 13].

За сім років вийшов своерідний додаток до збірника українських діалектних текстів зі східної Словаччини – книга Руже-ни Шишкової, Миколи Мушинки та Олександра Мушинки **«Ukrainská nářečí Slovenska. Výzkum a zvukove zápisy z let 1957–1967»** («Українські говірки Словаччини. Дослідження та аудіозаписи 1957–1967 років») (Прага, 2005). Це опис комплекту компакт-дисків, де представлено записи з магнітофонного

архіву Слов'янського Інституту Академії наук Чеської Республіки в Празі. «Звуковий матеріал з експедиції до 52 населених пунктів східної Словаччини був записаний на магнітофонних стрічках, які в наші дні поступово втрачають свою якість. Завдяки грантовому проекту GA ČR цей матеріал було оцифровано, і так виник унікальний комплект з 91 компакт-диска з детальним змістом кожного окремого диска» [38, s. 7]. У книзі подано статтю Р. Шишкової «Дослідження південнокарпатської діалектної зони в чеській Україністиці» (s. 9–34), статтю М. Мушинки «Українська етнічна спільнота східної Словаччини та її особливості» (s. 35–70), інформацію про представлені в діалектних записах населені пункти (М. Мушинка, О. Мушинка; s. 71–86), детальний темарій (Р. Шишкова; s. 87–143), реєстр слів (Р. Шишкова; s. 144–174) та карту. На доданому компакт-диску вміщено 16 зразків записів. Весь комплект з 91 компакт-диска зберігається в Слов'янському Інституті Академії наук Чеської Республіки в Празі, його копії – в Архіві Академії наук Чеської Республіки, а також у Музеї українсько-русинської культури в Свиднику [38, s. 7].

Р. Шишкова наголошує на важливості представленого на компакт-дисках діалектного матеріалу для етнографічних та історичних досліджень: «Так само як етнологічні праці часто пропонують цікавий діалектологічний матеріал, наші тексти містять багато етнографічного матеріалу (детальний опис чоловічого й жіночого одягу з описом технології його виготовлення включно з назвами окремих частин і етапів шиття одягу, тканина, виготовлення полотна, детальні описи чоловічих і жіночих польових робіт і відповідних знарядь, опис праці й інструменти лісорубів, столярів, колісників, ковалів та інших ремісників, і це все для порівняння у багатьох населених пунктах). З фольклорного багатства дослідженого терену записано обрядові тексти та святкові й побутові пісні, способи лікування й замовляння окре-

мих хвороб, дитячі ігри та розваги молоді, як вони виступають у річному землеробському циклі. Багаторазово повторюються розповіді про весілля, народження дітей, похорон та церковні свята, з якими пов'язано багато давніх звичаїв. [...] Зібрані тексти, крім усього іншого, могли б стати живим джерелом для складання хроніки української етнічної спільноти східної Словаччини з кінця XIX століття (найстарші інформатори ще слухали розповіді своїх дідів про скасування кріпацтва) до 70-х років XX століття» [38, s. 23–24].

3. У 1998 році в серії «Rozprawy slawistyczne» Університету Марії Кюрі-Склодовської (UMCS, Люблін) вийшла книга Стефана Вархола і Фелікса Чижевського «**Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny**» («Польські та українські діалектні тексти зі східної Люблінщини»). У вступі автори пишуть: «Метою пропонованої збірки є документація стану мовлення двомовного автохтонного населення східної Люблінщини» [40, s. V]. Представлено польські та українські говірки 29 сіл; записи переважно 1984–1987 років; транскрипція на основі латиниці, єдина для польських і українських діалектних текстів; загальний обсяг українських транскрибованих текстів – 197 сторінок.

У детальному вступі автори подають інформацію про історію, міжнаціональні та міжмовні відносини на східній Люблінщині, стан досліджень говірок, найважливіші діалектні риси, мережу населених пунктів, критерії підбору інформаторів, засади транскрипції тощо [40, s. V–XLIII]. На 12 картах представлено історичну й мовну інформацію [40, s. XLVII–LXX].

На досліджуваному терені українські говірки належать до північного та південно-західного наріч (розділяються приблизно по лінії Грубешів-Грабовець). З півночі на південь представлено такі українські говірки: 1) підляські; 2) перехідні від північних

до південних; 3) волинські; 4) наддністрянські; 5) надсянські [40, s. XXXV].

Тематику текстів автори визначають так: «Зміст текстів пов'язаний із давньою матеріальною та духовною культурою селян. Тут розміщено тексти про тваринництво, землеробство, страви та їх приготування, транспорт і комунікацію, будівництво, вирощування льону, коноплі та обробку волокна. Велику групу складають тексти, пов'язані з календарною обрядовістю, насамперед зі святами Різдва та Великодня, а також із родинною обрядовістю, переважно з весільними звичаями. Певна група представлених у збірці текстів стосується гігієни, догляду за немовлятами, атмосферних явищ. Ще одна група матеріалів – це тексти, тематикою яких є давні народні вірування, переважно демонологічні» [40, s. XLI–XLII].

Видання вирізняється ретельно опрацьованим науковим апаратом. До кожного населеного пункту подано докладну історичну інформацію, до всіх текстів – детальні посторінкові коментарі. Уміщено словнички малозрозумілих слів (окремо для польської [40, s. 397–419] та української [40, s. 420–448] мов), бібліографію, індекси вжитих у текстах діалектних слів.

Наводимо зразки українських текстів із книги «Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny» у спрощеній транслітерації на основі української кирилиці:

[«Щирий піст»]

но / як вилигдєнь // находить вилигдєнь / перед великудньом //
то вже як пюст // то вже ани діти / ани старії / ниhto ни має права
їсти // ани з мулуком / ани с салом // цілий пюст / тилько льон кру-
тять / і сімне виртять // і с того сімня роблять мулуко // бо мулука
бронь боже // щирий пюст був // тилько вже на вербницю // то вже
дадуть діткам мулука // там чьи з мулуком зварять // а так щирий
піст // щирий пюст цілий пюст // сахрани бог жеби хто взяв до губи /
бо гріх неотпущоний буде. (Село Кобиляни, записано в листопаді
1984 р., інформатор Євгенія Новицька, 63 роки, православна, дво-
мовна, перша мова – українська) [40, s. 30].

[Одяг покійного]

бо ш бувало навет як чулувік умре / то сурочкі купчії ни купивали // тилько... таке свеї руботи ф сурочках с такіми кумірцями / пуд боруду // коло рук // і ф такеї... такеї... сурочка на верха / а ганавици ('штани') пут спит // і такею / о / крайкію ('оздобленим паском') червонию путпасани // і такі чобути с хулевами // і так кулись вберали // вже на вечни отпочинок. (Село Жуків, записано 1985 р., інформатор Целіна Костюк, 71 рік, католичка, двомовна, перша мова – українська) [40, s. 160].

4. У 2003 році вийшла книга **«Українські говори Румунії. Діалектні тексти»** [25], що є результатом багаторічної наукової співпраці між двома дослідниками-мовознавцями – Іваном Робчуком (Інститут лінгвістики ім. Йоргу Йордана Румунської Академії) та Миколою Павлюком (Торонтський університет). Книга є спільним виданням Канадського інституту українських студій, Наукового товариства ім. Шевченка в Америці та Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

У першій частині «Загальна характеристика українських говорів Румунії» [25, с. 17–104] автори висвітлюють питання структури говірок, пропонують їх класифікацію, з'ясовують їхнє місце серед інших українських говорів та української літературної мови.

Українське населення в Румунії проживає окремими групами в Сучавській, Марамороській, Банатській та Добруджанській областях. Найдавнішими українськими поселеннями в Румунії є українські осередки на Мараморощині – їх згадки датують XIV ст. Про українське населення на півночі Молдови вперше згадується на початку XV ст., гуцули на Мараморощині й Сучавщині згадуються в документах XVII ст. Проникнення українського населення в Добруджанську область пов'язане зі скасуванням Запорозької Січі 1775 року. Крім згаданих областей, українці проживають і в кількох банатських селах (з кін-

ця XIX ст.); більшість українців Банату прийшла із Закарпаття і лише частина – з Галичини [25, с. 19–21].

За своїми фонетичними, морфологічними, синтаксичними та лексичними особливостями українські говірки на території Румунії належать до двох наріч української мови: південно-західного (Мараморощина, Банат, Сучавщина) та південно-східного (Добруджа). Південно-західні говірки представлені трьома діалектними групами: 1) закарпатською (Мараморощина, Банат); 2) гуцульською (Мараморощина, Сучавщина, частково в с. Корнуцел-Банат у Банатській області); 3) буковинською (Сучавщина). М. Павлюк та І. Робчук зазначають: «У деяких селах Сучавської області гуцульські та буковинські говірки взаємно переплетені, створюючи, таким чином, групу змішаних говірок, які ми назвали буковинсько-гуцульськими» [25, с. 25].

До південно-східного наріччя належать лише говірки Добруджі. Їхній характер зумовлений неоднорідним походженням населення, яке прибуло в Добруджу після ліквідації Запорозької Січі (1775). Населення Запорозької Січі в переважній більшості походило із Середньої Наддніпряни і лише невелика частина – з Поділля. Автори підсумовують: «Отже, з лінгвістичної точки зору українські говірки Добруджі відносяться до групи степових говірок південно-східного наріччя з деяким впливом південно-західного. Ось чому українські говірки Добруджі слід вважати перехідними говірками від південно-східних до південно-західних, в основі яких лежить південно-східний діалект» [25, с. 25].

У галузі лексики досліджуваних українських говірок відзначено інтенсивний вплив румунської мови. Вони також «характеризуються значною кількістю мадярських, німецьких польських, російських, турецьких та болгарських запозичень» [25, с. 99]. У закарпатських говірках серед запозичень переважають мадяризми, менше – германізми; у гуцульських і буковинських

говірках особливо помітний вплив германізмів, менше – полонізмів і мадяризмів; у говірках степового типу – русизми, менше – тюркізми й болгаризми.

Основу книги І. Робчука та М. Павлюка становить її друга частина «Діалектні тексти», яка охоплює матеріал з 32 українських населених пунктів. Тут представлено 527 сторінок транскрибованих текстів [25, с. 105–632] та детально опрацьований словник до них [25, с. 633–718]; використано транскрипцію Б. Ларіна, уміщену в «Програмі для збирання матеріалів до Діалектологічного атласа української мови» (К., 1949, с. 94–101), модифіковану 26-ма додатковими буквами і діакритичними знаками. Джерелом для цієї частини книги послужили магнітофонні записи суцільного діалектного мовлення, зроблені в період 1962–1965 років науковими співробітниками Інституту лінгвістики ім. Йоргу Йордана Румунської Академії І. Робчуком, К. Гегушем, Г. Болоканом та В. Ністореску; у збиранні матеріалів брали участь і викладачі Бухарестського університету М. Павлюк та І. Ребушапка. Представлено також записи 1974 року із с. Луг на Мараморощині [25, с. 203–246]. Транскрибування текстів та інтерпретація матеріалу належать авторам книги – М. Павлюку та І. Робчуку.

З української частини «Фонограмного архіву слов'янських говірок Румунії» для публікації відібрано матеріали від 81 особи (41 чоловік, 40 жінок), «особливу увагу приділено інформаторам старшого покоління, оскільки їхня мова краще відбиває давнішу структуру говірок, а також традиції, звичаї і виробничі процеси, що виходять з ужитку або є специфічними для обстежуваних областей» [25, с. 103]. Водночас представлено значну кількість текстів від інформаторів середнього і молодшого віку; цим ставилося завдання відбити мовну диференціацію різних поколінь.

Автори зазначають: «Тексти подають цікаві дані як для діалектології, так і для соціолінгвістичних, етнографічних і фольк-

льорних студій. Отже, книга корисна не тільки мовознавцevi, а й спеціалістам суміжних дисциплін» [25, с. 10].

Наводимо зразки текстів з книги «Українські говори Румунії. Діалектні тексти».

А. Записи текстів із Мараморощини

Навроки. Є порас (*‘інколи’*), што є битежна (*‘хвора’*) дитина, або што. Та й наші люди ще вірують у тото, што зурочило, стало з оч. Та й виттак кличут якус бабу, би гасила див’ятки. Возьмут у удну бляхучку води та й виттак ідут до шпора (*‘плити’*) та гасят углі. Гасят див’ять углю. Та й кажут так: не один, не два, не три, дов див’ать лічат. Та й виттак перихристят воду, коли готово, та й стане угле одно вдолину (*‘донизу’*), а друге горі. Та й виттак кажут так, што тото, што встане горі, тото сут (*‘є’*) вит чоловіка, а тото, што вдолину – тото вит жінки. Та втак ідут та дадут дитині в рот та обмиют дитину та й виттак ідут та вержут (*‘кидають’*) через хату, через дах. (Село Русково, записано 4 жовтня 1963 року; інформатор Николайчук Ярина, 47 років) [25, с. 154].

Б. Записи текстів із Банату

Плетіння вінків. Вінок молодому сьї плете из бервінку наокрух шьипки. Віплети сьї так натрої бервінок, втак листки та так, аби сьї сьїгло наокруг шьипки. Там єму прищеп’ют ци ігло, нитков там прив’їжут. Та й є такі копчі, там му прикопчают, а молоді тоже, як она собі там волосє складет тоже так. І там май маленький віночок ізверхи тоже ї плете сьї так та й прикладут ї там вінок та й яку косицю, молодому тоже косицю покласти на груди, шоби пізнати го, шо він молодий. (Село Корнуцел-Банат, записано 3 листопада 1963 р., інформатор Гуменюк Іван, 42 роки) [25, с. 335–336].

В. Записи текстів із Сучавщини

Храм церкви. Приготов’їємо місіць наперед, ми робимо собі горівку. Купуємо муку, пристараємо так, шо до тої днини ми маємо всього – всьо шо нам треба. Та й днину, два дни наперед робимо прижитури (*‘містечка’*) першої днини, робимо прижитури на другу днину. На третю печімо баби, мньисо приготовльїємо, полумиски – всьо шо нам треба, ек приходе котрої днини храм, у нигілю, ци в понегінок, ци в вівторок, ци ек є. То іде нарід до церкви дес так, коли віходи в дванаццяті годині с церкви, зачінає, віходе музика, іде до каміну (*‘будинку культури’*) ци дес на тирину (*‘на вулиці, просто*

неба»), на зарінок («пасовисько на березі річки»), на толоку таку велику. Та й ми кличемо днину, два дні наперед на храм народ, шоби приходив. Та й знаймо ци приходе, ци ні приходе. Та й скоро повиходе с церкви, музика ек іде, зачінают си сходиті. Варимо голупці, дзьиму («курячий суп»), фріптуру («смажене м'ясо, печеня») робимо – всьике: прижитури, та й си сходьї, сідают за стів; сип'ю на стів, кладу їсти, питі. Приходе музика до хаті, грає. Поза тим ідемо на стринсуру («розваги») данцувати. (Село Мелешівці, записано з листопада 1963 р., інформатор Маскал Родіка, 39 років) [25, с. 484].

Г. Записи текстів із Добруджі.

Про створення села. Наш дід ще називався Микита Кóщик і він, як то раньче було, із Русії тікали. Там була панщина, а вони утікали у... ліберно («вільно») у нас, а вни у Турещину тікали через Дунай, перейшов – уже тут живе. Найшли слободу і тут було татари, сила була руських, а було. Вони найшли тут добру жисть і давай жить; а тут фаміліїв десіть, п'ятнаціть – больше не було. Один дід Артем був, а то був Голуб, а то був Микита, а то був такий, а то був такий – та й їх собралося тут і село зробили. А тепер уже наші діди, ті повмерали, а наш батько жив аж до сорок дев'ятого года. Він мав дев'яносто год та помер, а тут родився. (Село Гамчарка, записано 1962 р., інформатор Ковалів Николай, 68 років) [25, с. 628–629].

5. Вихід збірника діалектних текстів «Голоси з Підляшшя» [4] 2007 року став важливою подією не тільки в діалектології, але й у культурному житті українців Підляшшя. Автором книги є один із провідних діалектологів України професор Григорій Аркушин, на той час керівник Ономастико-діалектологічної лабораторії Волинського університету ім. Лесі Українки (Луцьк). Західнополіський говір, до якого належать і північнопідляські говірки, є рідним для вченого, тож перебуває в центрі його наукових зацікавлень. Саме на матеріалі цього говору дослідник опублікував праці з мисливської лексики, арго жебраків, молодіжного жаргону, малих фольклорних жанрів, евфемізмів, здійснив ґрунтовний опис іменного словотвору, уклав двотомний діалектний словник з реєстром 13 тис. слів; на особливу увагу

заслуговує монографічний опис говірки рідного села [детальніше див.: 5, с. 241–242; 10, с. 43].

Як пише автор у передмові, ідея створення збірника підляських діалектних текстів виникла в розмовах з відомим діалектологом Я. Закревською ще в 1997 році, під час діалектологічної експедиції на північне Підляшшя студентів Університету Марії Кюрі-Склодовської (UMCS, Люблін) та Волинського держуніверситету (Луцьк). Відтоді з кожною поїздкою на Підляшшя збагачувалася фонотека, збільшувалася мережа обстежених говірок. Доброю ознакою нових часів стала підтримка наукового проекту українського дослідника польською Касою ім. Ю. Мянєвського, а також тісна співпраця з польськими науковцями, зокрема з керівником Закладу української філології UMCS професором Ф. Чижевським (співавтором уже розглянутого видання «Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny»).

У збірнику вміщено тексти з 35 населених пунктів північного і південного Підляшшя, записані упродовж 1997–2006 років. Розповіді діалектоносіїв подано прийнятою в українській діалектології фонетичною транскрипцією (загальний обсяг – 249 с.), що дозволяє ефективніше представити українські підляські говірки в контексті «Атласу української мови» [8] та загальноукраїнського збірника діалектних текстів «Говори української мови» [13]. Надруковані детальною фонетичною транскрипцією говіркові тексти вільно читати може лише той, хто має фахову лінгвістичну підготовку, а тому цікаві й змістовні розповіді діалектоносіїв часто лишаються малозрозумілими для ширшого кола читачів-нелінгвістів, зокрема представників інших гуманітарних дисциплін. Тож цілком обґрунтовано укладач «Голосів з Підляшшя» паралельно до фонетичної транскрипції здійснив транслітерацію наративів засобами сучасної української графіки. Використання спрощеного запису робить діалектні тексти «Голосів з Підляшшя» цілком доступними для кожного читача, зацікавленого їх-

ньою тематикою. Сам Г. Аркушин визначає її так: «Це розповіді про сім'ю, звичаї та обряди, про те, що й досі болить (пор. повідомлення респондентів із південного Підляшшя про виселення), перекази й бувальщини; крім цього, автор шукав відповіді у самих підляшуків, якою мовою вони говорять» [4, с. 16].

Зорієнтуватися в матеріалі допомагає докладний темарій на с. 531–532. Серед етнографічних тем представлено такі: Різдво, Різдвяна вечеря. Колядники. Багата вечеря, Гоготуха. Парубоцькі збитки. Водохреще. Середопістя. Великдень. Провідна неділя. Святкування Юрія. Святкування Трійці. Зеленець. Спас. Грабарка. Вечорниці. Весілля. Веснянка. Дожинки. Русалки. Давні страви. Давній одяг і взуття. Про жебраків. Про циган. Лікування хвороб... По-якому ви говорите? (наприклад, на питання «По-якому ви говорите?») отримано 42 відповіді майже в усіх обстежених говірках).

Доданий до текстів «Словничок діалектних слів та деяких ужитих полонізмів» (472 слова) містить чимало лексем, що відсутні у вже згаданому двотомному словникові Г. Аркушина; зокрема у ньому дано тлумачення вжитих у текстах вузько-локальних підляських діалектизмів (*бу^лжис'ко* 'старе русло Буга', *двора'нини* 'волошки', *закал'они* 'затятий, впертий', *нага'нути* 'нагадати' тощо).

Тексти подано за розташуванням населених пунктів – з півдня на північ. Дві крайні говірки дослідник не зараховує до українських підляських, їх у збірнику представлено для порівняння: на півдні це говірка с. Воля-Угруська Влодавського повіту, на півночі – «білоруська говірка з дзеканням і цеканням» (с. Пасинки, гміна Заблудів, повіт Білосток). У передмові автор подає характерні риси української та білоруської мов і зазначає, що «уважний читач сам може проаналізувати фонетичні особливості запропонованих текстів і встановити, до якої мови належить кожна говірка» [4, с. 14]. Зрозуміло, що пояснювати очевидні з

наукового погляду речі змусила позиція деяких дослідників; про це Г. Аркушин говорив у інтерв'ю: «Цікаво, що мовознавці з Білостока ці самі говірки вважають білоруськими. Зовсім інакше мовознавці, наприклад, з Любліна: Чижевський, Лесів, а також дуже гарний приклад це Михайло Саєвич, який досліджує білоруські говірки. Він дуже скрупульозно вивчив їх і проводить, на нашу думку, цілком правильно межу між українськими і білоруськими говірками. Дехто з білоруських науковців з Польщі, але іншого погляду, навіть зрадником його називали. Але якщо видно, що це говірка українська, якщо видно основні риси української мови, то тут солідний науковець не може видавати інших пояснень і говорити, що це білоруська мова» [6, с. 15]. Безперечно, підготовлений Г. Аркушиним збірник «Голоси з Підляшшя» сприятиме утвердженню суто наукового підходу до визначення мовної належності досліджуваних говірок.

Цікавим додатком до книги є компакт-диск зі зразками мовлення носіїв майже всіх представлених у книзі говірок; як зазначає автор, «здебільшого ці розповіді у текстовій частині відсутні; особливо таке звучання було необхідне для записаних пісень» [4, с. 12]. Отже, матеріали видання суттєво поповнюють як корпус українських діалектних текстів, так і український діалектний фонофонд; назва ж – «Голоси з Підляшшя» – набуває не тільки метафоричного, але й реального значення. Диск також містить електронну версію книги, що значно полегшить опрацювання текстових матеріалів науковцями.

Наводимо зразки текстів з книги «Голоси з Підляшшя» у спрощеному записі:

[Парубоцькі збитки]

Було, ну то було. То шо ш? Де дивчата є, возьме намаже, наробить попелу, прийде вікна замаже і всьо. Або ще й до хати гарнишка ('горщик') с попілом кинуть, ше такі були. Вже й воза, казали кулись мої мама, затягали на... на того... на дах затягнуть. А колись, знаїте, дахи були соломняни, добре було тяхчи. А перед

Новим роком, як я була дівчиною, то теж раз вбрався, е-е, їдьон в солом'яний... їдьон за мулудого, е-е, нового року, другий за старого. Дивчат повна хата була. Поприходили, співали, вуружили, бути ставляли їдьон за другим, чий бут вийде вже нарешти перший, то тая перша вийде замуш. Так пириставляли якось і так... О вже... Вуружили, хусткі палали ('підкидали') в нучовках – чия вилитить, тая дівчина пуйде хутній замуш. Дрова... Та-а-ак! Дрова носили. А до нас наносили, я була дівчиною, наносили дров ду сінь тилько, бо ше й їдна баба прийшла і каже... і каже... на Новий: «Боже! В мене дрова пунусив». Ще мама моя кажуть: «То забирайте». Набрала цілий хвартушок, понесла сюда, там в кунець хата її була, тиї дрова дудому. Уто такое була забавка. Висьоло. (Село Янівка, гміна Словатичі, повіт Влодава, Люблінське воєводство, запис 28.10.2005, інформатор Петручук Анастасія Данилівна, 1929 р. н.) [4, с. 83].

[«Смоляне яйце»]

Я сам робив те. То пара нидиль ще перед Великодньом в такому місці іголкою самим кунчиком дирочку проверчу в яйкови і ростоплюю и-и смулу. Худу, худу ('ходжу-ходжу') по лісу, збираю смолу – ни восок. Живиця така. На дерви вона така просто, така круха, о. Я її назбираю, ростоплюю, ростоплю і в тую дирочку помаленьку якось там пускаю її. Але вже того їця не можна дати нікому в руки, бо воно вашке: тоє інну вагу має, тоє інну вагу має. Але воно бардзо муцне ('дуже міцне'). Ви тим їцьом смоляним то бардзо виграєш, переб'єш всьо. То тоди вже подужене ('підозри') возьмут і колегі ('товариші') мої, же то якоесь його їйце ненормальне: тилько б'є й не побилосьо. І вони домагаються, коб ('щоб') його дати зобачити, але його не можна дати, бо як тилько взьме в руку, то познає одразу – ведлуг того ('через') теє ружніца в вагі. Їце смоляное, о. (сміється) Було так, бо я сам робив. (Село Войнівка, гміна Дубичі-Церковні, повіт Гайнівка, Підляське воєводство, запис 23.11.2001, інформатор Ярмощук Володимир, 1928 р. н.) [4, с. 221].

[Трійця]

На три дні сьват. Клечальна субота. Клечну суботу теж помінає батюшка всіх померлих. Ідут, бивало, мама до церкви, принесут с Клейніку бабок ('лепехи, айру') пахущих такіх. Ідут. Знаєте? То-о ми малиє били, безу ('бузок') наламім і все: гулька ('зілочка') безу, гу... – бапка, гулька безу – бапка, оптикаєм кругом хату. Не било оптика-

ті, бо була бляхою крита, то ми хліви-и, клуні. В сеньях отакє-о, як то дєті, знаєте, такє-о било, алє колісь усе убіралі, і до хати бабок по-приносят пахущих, ну. А тепер вже нема того, тепер, знаєте, всьо занікає. Колісь, то я кажу... А на Ключанє весілю°в! Ой! Як у моєї сестри било весіле, то било дванацять пар весілю°в! То вінчав батюшка і вінчав, о. А тепер нема так. (Село Сапово, гміна Чижі, повіт Більськ-Підляський, Підляське воєводство, запис 1.11.2006, інформатор Гаврилюк Марія Володимирівна, 1929 р. н.) [4, с. 377].

6. Ще 2007 року Г. Аркушин поділився із читачами своїм масштабним науковим проектом: «Голоси з Підляшшя» – перший збірник задуманого автором трикнижжя, два наступні, очевидно, матимуть назви «Голоси з волинського Полісся» і «Голоси з Берестейщини», таким чином, порівняно повно будуть представлені західнополіські говірки» [4, с. 6]. Тексти з Волинського Полісся Г. Аркушин видав 2010 року [3], тексти українських говірок Берестейщини – наприкінці 2012 року [2].

У збірнику «Голоси з Берестейщини» вміщено тексти з українських говірок півдня та центру Брестської області Республіки Білорусь. Протягом 1982–2005 років автор здійснював на Берестейщині магнітофонні записи (12 сіл), протягом 2010–2011 років – відеозаписи (32 села). Загалом представлено тексти із 44 сіл десяти районів: Березовського, Брестського, Дрогичинського, Жабинковського, Івановського, Кам'янецького, Кобринського, Малоритського, Пинського та Пружанського.

Розповіді діалектоносіїв подано у двох варіантах – фонетичною транскрипцією (для філологів) і «засобами сучасної української графіки з максимальним відтворенням говіркових особливостей» (для ширшого кола читачів) [2, с. 10]; усього представлено 257 сторінок фонетичної транскрипції (близько 52 тис. слововживань). Особливістю збірника є те, що в текстах «зроблено вказівку на міміку й жести оповідачів, адже вони доповнюють характеристику кожного ідіолекту» [2, с. 11] (це стосується розповідей, записаних на відеокамеру). Аудіо- та відеоза-

писи вміщено на доданому двосторонньому DVD. Використання в діалектній текстології відеозаписів, а також ремарок щодо міміки й жестів діалектоносіїв Г. Аркушин обґрунтував у статті «Українські діалектні тексти (до питання методології)» [7].

Тематика текстів збірника пов'язана переважно з етнографією (звичаї, обряди, весілля, вечорниці, обливаний понеділок, водіння куста, Купала, русалки, ворожіння, прядіння, ткацтво, страви тощо); фольклором (пісні і танці, веснянки, прислів'я, приказки, повір'я); ономастикою (походження назви населеного пункту, мікротопоніми, прізвища, прізвиська); усною історією (своє село, церква, своє життя, німецька окупація, партизани, переселення, біженство та ін.) [2, с. 16–17]. Особливо актуальною є проблематика національно-мовної самоідентифікації: на питання «Як у вас говорять?» уміщено відповіді з 25 досліджених сіл; показовим є текст про боротьбу влади з українством на Берестейщині. Ось що розповідає мешканець с. Мотикали Брестського району Павло Пилипук, 1933 р. н. (подаємо фрагмент у спрощеному записі):

«Як треба було пол... отримувати паспорт, от, в шисна́цить літ, то я зашо́в и написав, шо я украї́ниць там в тих е́тих папе́рах. Але́ мене́ визвав ду майора́ (от майор був нача́льник то́го па́спортного стола́), а ка́же: “Ти хто?” Ка́же: “Банде́ра чи бе́лару́с?” Пришло́сь білорусо́м назва́тися, отакбе́... Зляка́вся... [...] Ста́ли за мно́ю сьліткува́ти, диві́тися, шо́ я там кажу́ тако́ [...] Чи́рис пару літ мене́, зна́чить, посади́в за антисаве́цкую пропага́нду і агіта́цію, і дали́ де́сять літ ми́ні» [2, с. 283].

Характеризуючи сучасну мовно-національну ситуацію на Берестейщині, Г. Аркушин зазначає: «Хоч тут проживає близько мільйона етнічних українців, однак українську мову можна почути тільки зрідка і то від представників старшого та найстаршого покоління, переважно жінок. Молодь і більшість чоловіків усіх вікових груп користуються російською мовою. Однак

вряди-годи трапляється дитина, яка перейняла мовлення своєї бабусі, та ще молоді люди з вищою освіту, переважно історики, які “віднайшли” свої історичні корені» [2, с. 7].

Л. Бондарук у газеті «Волинь» від 27 листопада 2012 року надрукувала матеріал під промовистим заголовком «Волинський науковець у Бресті відчув політичну цензуру». Викладені факти вкотре засвідчують надмірну політизацію мовного питання на пострадянському просторі: «Білоруська влада заборонила презентацію книжки професора Східноєвропейського університету імені Лесі Українки Григорія Аркушина “Голоси з Берестейщини”. Про це волинський науковець дізнався безпосередньо перед самим початком урочистого заходу в приміщенні Брестської наукової бібліотеки імені Максима Горького. Мовляв, вибачайте, сталася накладка і тут запланована інша подія. Проте презентація таки відбулася, щоправда, люди, які прийшли в наукову бібліотеку, змушені були добиратися на неї у Генеральне консульство України у Бресті. [...] Шкода, що праця “Голоси з Берестейщини”, яка може бути цікавою не лише для мешканців Берестейщини, а й для філологів та мовознавців з України, Білорусі, Польщі та інших держав, видана дуже малим накладом. І вже встигла потрапити під політичну цензуру в Білорусі» [12].

7. Улітку 2013 року в Любліні вийшла друком книга відомого збирача фольклору Івана Ігнатюка «**Українські говірки Південного Підляшся (опис, тексти і словничок)**». Автор подає в ній короткий опис фонетичних, морфологічних та лексичних особливостей південнопідляських говірок і виокремлює такі їхні групи: луговицьку, полівицьку, хмацьку та архаїчну [18, с. 15–28]. Основу видання становить підбірка з 86 говіркових текстів, записаних І. Ігнатюком у 25 селах Володавського, Парчівського та Білопідляського повітів Люблінського воєводства (у тому числі 17 текстів із с. Данці Володавського повіту, де він наро-

дився 1928 р.). Тексти записано протягом 1970–2004 років від автохтонів 1882–1932 років народження, які ще послуговуються українськими говірками (зокрема від нащадків русинів-уніатів, що прийняли католицизм після царського указу «Об укреплении начал веротерпимости» від 17 квітня 1905 року).

Загальний обсяг текстів становить 62 сторінки (17,8 тис. слововживань). Їх подано у спрощеній транскрипції, яка передає основні фонетичні особливості південнопідляських говірок, зокрема, послідовно передано дифтонги.

Розумінню текстів сприяє «Словник говірок Південного Підляшшя», що містить 533 діалектні слова (південнопідляські локалізми та полонізми) з поясненнями українською літературною мовою.

Наводимо фрагмент тексту з книги «Українські говірки Південного Підляшшя (опис, тексти і словничок)» в оригінальному записі:

Скажіте що то тая Пилипівка?

– А то п'еред Руздв'ом був так'ий пу'ост. П'еред Руздв'ом пу'ст'или. До Ру'оздв'а дамн'ий шість нед'іль був пу'ост, не 'ілі нич'ого тл'устого. То тугд'и вс'яких каз'ок говор'или і спив'алі пис'ень. Вже баб'и позбир'аються пр'істи, пр'ийде їдн'а до друг'єї на вд'єньки – і туп'ір одн'а з друг'ою спив'ають, казк'и розк'азують на веч'орках. (Говорила Анастасія Олещук, дівоче прізвище Демчук, рік нар. 1895, село Чепутка, г'м. Соснівка, пов. Біла-Підляська, колишній Володавський повіт. Записано в серпні 1970 р.) [18, с. 30].

Як зазначає рецензент видання Л. Лабович, опрацьовані І. Ігнатюком говіркові тексти засвідчують збереження української мови «на тій території, де загалом не мало би бути українців після лихоліть ХХ ст. (Перша світова війна і т. зв. “біженство”, акція руйнування православних храмів 1938 р., Друга світова війна та – врешті – Акція “Вісла” 1947 р.)» [20]. Більшість із представлених у книзі текстів стосується головної сфери зацікавлень автора – фольклорної спадщини і традицій українців Південного Підляшшя.

У передмові до книги відомий дослідник українських говірок у Польщі Михайло Лесів так охарактеризував діяльність Івана Ігнатюка: «Він наполегливий збирач (документаліст) південно-підляського фольклору. У результаті його довголітніх пошуків було ним записано майже 1200 народних пісень, багато інших зразків місцевої словесної культури (прислів'їв, приказок, описів сезонних і родинних обрядів). Він згодом зредагував в 11 зшитках “Фольклорні записи з Підляшшя”. У 1970–1980-их роках появилось сім збірок записаних ним народних пісень, впорядкованих за жанрами: “Підляські веснянки”, “Обрядові пісні”, “Балади ти історичні пісні”, “Жартівливі пісні”, “Любовні пісні”, “Родинно-побутові пісні”, “Кавалірські пісні”. Багато з цих матеріалів передав Ігнатюк до архіву Інституту мистецтва, фольклору і етнології, Національної академії наук України в Києві, частина ж зібраних (записаних) ним етнографічних та фольклорних матеріалів знайшлася у фондах Воєводської бібліотеки у Білій-Підляській та Музеї люблінської землі. Звукові записи підляських пісень передав він Музичній академії у Львові» [21, с. 12]. (Про І. Ігнатюка як збирача фольклору польсько-українського пограниччя див. також у статті А. Дудек-Шумігай [35]).

Книга І. Ігнатюка «Українські говірки Південного Підляшшя (опис, тексти і словничок)» стала останньою працею дослідника. 29 серпня 2013 року він відійшов у вічність.

8. У розглянутих виданнях представлено українські діалектні тексти, записані протягом 1959–2011 років у 174 селах на території Румунії, Словаччини, Польщі та Білорусі; загальний обсяг – 1532 сторінок або близько 524 тис. слововживань. Попри різний час записів, відмінні методологічні засади, усі ці матеріали утворюють великий **текстовий корпус**, який уже є пам'яткою української мови й етнокультури, і з часом його значення тільки зростатиме (детальніше див. таблицю).

Представлення говірок у збірниках діалектних текстів закордонних українців-автохтонів
[2; 4; 18; 22; 25; 40]

	Назва видання	Автори (упорядники)	Рік видання	Країна, де здійснено записи	Роки запису діалектних текстів	Напелюжність говірок до нарчч та говорів укр. мови	Тип транскрипції	Кількість слів (овірок)	Кількість сторінок транскрибованих текстів	Кількість слововживань у транскрибованих текстах
1	Розповіді з Підкарпаття. Українські говірки східної Словаччини Polskie українсьkie teksty gwagowe ze wschodniej Lubelszczyzny	Лешка О., Шишкова Р., Мушинка М.	1998	Словаччина	1959–1971	південно-західне на-рччя (лемківські)	на осно-ві лати-ниці	9	240	110 тис.
2	Українські говірки Румунії. Діалектні тексти	Вархол С., Чижевський Ф.	1998	Польща	1984–1987	південно-західне на-рччя (волинські, наддністрянські, насянські), північне на-рччя (підляські), південно-західне на-рччя (закарпатські, гуцульські, буковинські), південно-схід-не на-рччя (степові)	на осно-ві лати-ниці	29	197	59,2 тис.
3	Голоси з Підляшшя (Тексти)	Павлок М., Робчук І.	2003	Румунія	1962–1974	північне на-рччя (підляські)	на осно-ві кири-лиці	32	527	197 тис.
4	Голоси з Берестейщини (Тексти)	Аркушин Г.	2007	Польща	1997–2006	північне на-рччя (підляські)	тран-скрипція АУМ	35	249	88 тис.
5	Південного Підляшшя (Тексти)	Аркушин Г.	2012	Біло-русь	1982–2011	північне на-рччя (Бе-рестейсько-линські)	тран-скрипція АУМ	44	257	52 тис.
6	Південного Підляшшя (опис, тексти і словничок) РАЗОМ:	Ігнатюк І.	2013	Польща	1970–2004	північне на-рччя (підляські)	на осно-ві кири-лиці	25	62	17,8 тис.
								174	1532	524 тис.

Автори всіх розглянутих видань констатують інтенсифікацію асиміляційних процесів і впливів державних мов на українське населення, звуження території поширення українських говірок у Румунії, Словаччині, Польщі та Білорусі.

І. Робчук та М. Павлюк зазначають: «Збирання і публікація матеріалів з українських говірок Румунії нині стало доконечною потребою, оскільки останнім часом спостерігається інтенсифікація впливів румунської мови на всі покоління і групи мовців, що відбивається на структурі українських говірок» [25, с. 102].

М. Мушинка описує асиміляційні процеси на прикладі власного села: «Через п'ятдесят чи сто років у Миролі, Ковбасові, Рунині, Новоселиці та Ублі – люди будуть вже інакше говорити, ніж говорили в 60–70-х роках, коли ця книжка писалася. Я це бачу на прикладі мого рідного села Курів Бардіївського округу, де ще років двадцять тому ніхто би не вжив займенник “цо” замість “што”. Сьогодні цей займенник вже не здивує навіть старожилів села. Більше того. Багато молодих подружжів у моєму селі зі своїми власними дітьми говорить вже по-словацьки [...] При останньому переписі населення в 1991 році 80 % русинів-українців записало себе словаками. Отже, на Пряшівщині на наших очах руйнується “руська традиція”, яка згідно з усними переказами тут без перерви існувала понад тисячу років, а письмовими документами засвідчена в XII–XIII століттях. Перші кроки тотальної асиміляції? Може і так!» [22, с. 292].

На Східній Люблінщині Стефан Вархол і Фелікс Чижевський знайшли українську мову тільки у старшого покоління мовців-білінгвів, які з певних причин не підлягали виселенню в рамках сумнозвісної операції «Вісла» [40].

Звуження ареалу побутування українських говірок на Південному Підляшші констатує також І. Ігнатюк: «Українські говірки охоплювали майже цілу територію Південного Підляшшя. [...] Про це [те. – Ю. Б.], що в околицях Сельців населен-

ня говорило колись українською говіркою, засвідчують назви місцевостей, наприклад, під Сельцями є Сток-Руський і Сток-Ляцький» [18, с. 16].

Г. Аркушин, обстеживши українські говірки Південного та Північного Підляшшя, пише, що навіть побіжне ознайомлення з попередніми дослідженнями українських говірок на території Польщі показує, «як стрімко на схід пересувається міжмовна границя, як зменшується територія поширення українських говірок» [4, с. 8].

Про Берестейщину Г. Аркушин зауважує: «Жителів цього краю денационалізовано до такої міри, що пересічні громадяни й самі не можуть визначити своєї національної приналежності. Стверджують, що вони білоруси, бо так їх записали, хоч побілоруськи ніколи не говорили і не говорять, а їхнє мовлення – це ніби мішанина польських, російських та білоруських слів (про українські слова іноді “скромно” промовчують)» [2, с. 6].

9. Слід відзначити, що зразки діалектних текстів закордонних українців представлено, щоправда у меншому обсязі, і в інших виданнях. У збірникові діалектних текстів різних мов Білосточчини, виданому у Варшаві 1972 року, подано 39 сторінок текстів з українських говірок (Grabowiec, pow. bielski, Dubiny i Suchowolce, pow. hajnowski, Rogawka, pow. siemiatycki) [39, s. 187–216]; їх уміщено в IV розділі збірника, евфемістично названому «Teksty gwarowe białoruskie i przejściowe ku ukraińskim» («Діалектні тексти білоруські та перехідні до українських») ¹.

У додатках до монографій наведено зразки українських діалектних текстів з Північного Підляшшя (Б. Сегень [27, с. 176–196] ²) та Південного Підляшшя (К. Пастусяк [37, с. 163–169], серед тем – коровай, великодні звичаї, випікання хліба, обжинки, ворожіння на Андрія, одяг молодих).

Н. Глібчук у своєму збірникові подала 36 сторінок переважно фольклорних діалектних текстів, записаних від жінок 1922 та 1931 р. н., які після виселення 1946 року внаслідок операції «Вісла» з лемківських сіл Туринське та Сяночок Сяноцького повіту Республіки Польща мешкають у Львівській області [32, с. 168–203].

В академічній «Хрэстаматы па беларускай дыялекталогіі» 1962 року за редакцією відомих мовознавців Р. Аванесова та М. Бірила подано діалектні тексти з українських говірок без зазначення їхньої мовної належності. Фонетичні, морфологічні й лексичні особливості текстів з Берестейсько-Пинського Полісся не залишають сумніву в тому, що їхня мова – українська:

Бярозаўскі раён, в. Старыя Пескі: Ёа роскажу, йак мы выйжджалы в бэжынц’и. В мыне був тоды мужык и дытына на тры дн’и. Ше була мужыкова маты, вже старайа. Йак стаало розв’идн’аты, мы хутко склалыс’а, шо треба було л’ипш в дороб’и, на вуз и пойихалы. А бул’ш ныц’ мы ны бралы, бо сказалы, мо хутко прыдут в сыло н’ймц’и. (Записана ў 1952 г. ад М. Н. Чэркас, 65 г.)³ [33, с. 292].

Высокаўскі раён, в. Каленкавічы: Прыде л’ито, пока тымы серпамы пужнеш, пока збыреш пол’а, то вже хуч’ий треба копаты картоплы. Картоплы ны всп’ишиш выкопаты – вже зыма. Зымоу треба молотыты и вс’о кругом йак ны одно, то друге. А к’ил’ко чёсу треба було прэсты, ткаты. Ц’иымы вечур’ёмы и дн’ёмы прос’еджовалы дывчынета за ковороткамы. (Записана ў 1953 г. студэнтамі Брэсцкага педінстытута ад М. Пылік, 53 г.) [33, с. 300].

Брэсцкі раён, в. Казловічы: Хл’иб пычут по-разному. Йест’ такый, шо рошчын’айут’ його нануч на квасовы, алы такый хл’иб выходыт вел’ма кыслый. А мы пычем так: бырем мысочку мукы, запаруим гар’ёчыу водойу и туйу запарку розводым у вод’и, и тайа запарка стойит’ д’он два, тры. Колы вже вона начне шыпыр’иты, то вел’ме пахне – просто выном. (Записана ў 1952 г. студэнтам Брэсцкага педінстытута Галаўко ад Н. Ф. Гаўрышчук, 25 г.) [33, с. 305].

Маларыцкі раён, в. Збураж: Пушла́ за́муж молодёйу. Ны хот'їла на́выт иты́, ал'е бат'кы́ заста́вылы. Дёв'атеро дыт'ей на́жыла́ з чолов'їком. Жылы́ нызавы́дно, а тут шче вмер чолов'їк, покы́нув мын'ї д'їт'ей. Вмер чолов'їк з т'їпу. Л'їкар'ив тод'ї не було́. Їа п'їет' ныд'їл' хвор'їла, тры т'їпы перебула́. Дохтур'ив не було́. (*Запісана ў 1952 г. студэнтамі Брэсцкага педінстытута О. А. Шах, Л. Г. Сацюк і Т. А. Валінчук ад Е. Н. Абрамчук, 87 г.*) [33, с. 308].

Пінскі раён, в. Жытнавічы: Одногo ра́зу ба́чым – ійдут н'їмцы. Вс'и з села́ поб'їглы в л'їс. Прыйхалы воны́ и ныко́го в сыл'ї нымá. Робы́лы тогд'ї воны́, шчо хот'їлы. Їак поийхалы з сыла́ н'їмцы, вс'и поворóчалыс наза́д. В хата́х було́ всо пороскыда́не. Всо л'їпше позабыра́лы соб'ї, а хлывы́ булы́ пусты́и. Свыны постры́'алы, позабыра́лы з собойу. (*Запісана ў 1954 г. студэнтамі Брэсцкага педінстытута А. Н. Нічык і М. Я. Данілюк ад І. Р. Саўчука*) [33, с. 326–327].

Столінскі раён, в. Фядоры: У одногo чолов'їка захвор'їла жы́нка. В'ин пошоў сам дойіт' корóву. Корóва фіркнула, позна́ла, шчо не хоз'áйка, и не дала́ молока. Хоз'áйка пора́йїла мужыку́ нало́жыты свойу́ кўртку и хўстку на го́лову – корóва дала́ молоко́. Але йак оно́ стары́ рошшпылы́ кўртку, корóва пон'ўхала и зноў спыны́ла молоко́. (*Запісана ў 1950 г. студэнтам Пінскага настаўніцкага інстытута Н. К. Бабко ад М. У. Місючїк, 24 г.*) [33, с. 327].

Столінскі раён, в. Рухча: Поўна бо́чка вына – ныде́ ды́рочки нымá [яйцо] ⁴. Чорна корóва ўс'їх люд'ей положы́ла, б'їла прышла́ – ус'їх пудн'ала́ [ноч і дзень]. Стойіт' гора́ посыр'ед' двора́, сп'ереду вы́лы, а зза́ду мытла́ [карова]. Б'їле по́ле, чорне нас'їн'н'е, хто його́ с'їйе, той розум'їйе [кнїга]. Чоты́ры браты́, одын одногo ны дожыну́т' [колы́]. (*Запісана ў 1950 г. М. В. Бірылам*) [33, с. 330].

Неупереджений читач, знайомий з українською та білоруською мовами, легко переконається, що переважна більшість текстів з Брестської області, представлених у цій білоруській діалектній хрестоматії, є українськими або з ознаками перехідних українсько-білоруських говірок [33, с. 274–332].

У додатку до монографії «Гаворкі Заходняга Палесся: Фанетычны нарыс» Ф. Климчук надрукував невеликі тексти з 26 говірок Берестейсько-Пинського Полісся в записах 1950–1982 років [19, с. 116–127], серед яких – бувальщини, легенди, фрагменти весільних пісень тощо. Цьому відомому дослідникові західнополіських говірок також належить багато цінних публікацій фольклорних та етнолінгвістичних матеріалів, зокрема з його рідного села Симоновичі Дрогичинського району на Берестейщині.

О. Скопненко в додатку до монографії «Берестейсько-пинські говірки: генеза і сучасний стан» подав 18 сторінок текстів з Малоритського, Берестейського, Кам'янецького та Кобринського районів у записах 1996 року, де представлено, зокрема, сюжети про русалок, відьом, колядування, домашнє господарство (інформатори 1911–1934 р. н.) [29, с. 154–172].

10. На жаль, окремих значних за обсягом збірників діалектних текстів українців Росії та Молдови ще немає; опубліковано лише невеликі підбірки. Так, у збірнику «Говори української мови» 1977 року в записах 1960–1970-х років представлено українські тексти з Молдавської РСР [13, с. 548–550], Воронежської області, Краснодарського краю, Куйбишевської області, Саратовської області, Красноярського краю та Приморського краю РРФСР [13, с. 550–571], а також із Брестської області БРСР [13, с. 526–548].

Показову з демографічного погляду підбірку діалектних текстів з українських говірок сіл Волошине і Роголик Міллерівського району Ростовської області в записах 2002 року зробила І. Магрицька. Дослідниця зазначає: «Ми намагалися записати тексти, які не тільки відбивають власне мовний образ сучасних говірок, а й життя діалектоносіїв – їхній побут, історію, особливості культури, світосприйняття: прагнули зафіксувати місцевий ономастикон. Щоб мати змогу окреслити шляхи розвитку говірок у

часі, ми записали розповіді представників старшого, середнього й молодшого поколінь (різниця між найстаршим і наймолодшим інформатором – 76 років)» [23, с. 13]. Шкода, що із цих діалектних текстів опубліковано лише 7 сторінок [23, с. 13–19].

Про поширеність українських говірок на території Росії свідчать російські вчені. Наприклад, Марія Авдеева та Олена Давидова в статті 2006 року пишуть про Воронежську область: «Росошанський, Ольховатський, Подгоренський, Богучарський, Петропавлівський, Кантемирівський райони заселені переважно (але ніде не винятково) носіями українських говірок. В Острогозькому, Павлівському, Бутурлінівському українські говірки сусідують із південноросійськими, а в Лискинському превалюють, мабуть, останні. У цілому ж українські говірки виявляють себе на всій території області – компактно на півдні області і в окремих селах на півночі та північному сході» [1, с. 98]. Авторки наводять зразок запису 2005 року із с. Старомелова Петропавлівського району: «– *Манько, шо це тебе съодня весь день ни видно? Шо ти там робиш? – Та шо, з утра бур'ян на городі рвала, потом ближче к обіду стала картохи копать. – А скіко ж ти выкопала? – Та выкопала ни багато, я ж одна. Пока выбрала та поскладала в мішки, а носить-то важко, так я їх на городі і бросила...*» [1, с. 99–100].

11. Отже, лишається сподіватися, що різного роду організаційні та – як не прикро це констатувати – політичні бар'єри для дослідження українських говірок у Росії та Молдові буде подолано і славістика збагатиться виданнями, аналогічними тим, що були розглянуті вище. Для пропорційного представлення автохтонного україномовного населення цих країн у майбутньому загальноукраїнському діалектному корпусі потрібні фахово опрацьовані діалектні тексти обсягом щонайменше в мільйон слововживань.

Мовні й етнографічні свідчення українського населення за межами державних кордонів України мають бути збережені та досліджені як невід'ємна складова української етнокультури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Авдеева М., Давыдова Е.* Украинские говоры Воронежской области в АУМ и вне его // Діалектологічні студії. 6: Лінгвістичний атлас – від створення до інтерпретації / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. – Л.: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2006. – С. 97–104.

2. *Аркушин Г.* Голоси з Берестейщини (Тексти). – Луцьк: Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 536 с. + електрон. опт. двосторон. диск (DVD).

3. *Аркушин Г.* Голоси з Волинського Полісся (Тексти). – Луцьк: Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 542 с. + 2 DVD.

4. *Аркушин Г.* Голоси з Підляшшя (Тексти). – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 536 с. + CD.

5. *Аркушин Г. Л.* Західнополіська діалектологія: навч. посіб. з регіональної діалектології. – Луцьк: Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 257 с.

6. *Аркушин Г.* Сказати правду про підляські і берестейські говірки (Інтерв'ю Славомира Савчука з проф. Г. Аркушиним) // Над Бугом і Нарвою. – 2007. – № 1. – С. 15.

7. *Аркушин Г. Л.* Українські діалектні тексти (до питання методології) // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – Філологічні науки. Мовознавство. – 2011. – № 1. – С. 3–7.

8. Атлас української мови: у 3 т. – К.: Наукова думка, 1984–2001.

9. *Бедношея Ю. И.* Этнолингвистический аспект диалектной текстологии // Актуальные проблемы русской диалектологии: Тезисы докладов Международной конференции 23–25 октября 2006 г. – М.: Институт русского языка им. В. В. Виноградова РАН, 2006. – С. 9–11.

10. *Бідношия Ю.* Слухаймо Підляшшя (рец.: *Аркушин Г.* Голоси з Підляшшя (Тексти). – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 536 с. + CD) // Над Бугом і Нарвою. – 2007. – № 2. – С. 43–44.

11. *Бідношия Ю. І., Дика Л. В.* Текстографічна база української діалектології // *Бідношия Ю. І., Дика Л. В.* Говірки Бориспільщини: сучасні діалектні

тексти та пам'ятки мови. – К. : Інститут української мови НАН України, 2008. – С. 24–32.

12. *Бондарук Л.* Волинський науковець у Бресті відчув політичну цензуру [Електронний ресурс] // Волинь: незалежна громадсько-політична газета. – 2012. – (27 листопада № 1463). – Режим доступу : <http://www.volyn.com.ua>.

13. *Говори української мови : зб. текстів / уклад. С. Ф. Довгопол, А. М. Залеський, Н. П. Прилипка.* – К., 1977. – 592 с.

14. *Гольдин В. Е., Крючкова О. Ю.* Диалектний текстовый корпус как источник изучения культурно-когнитивной и коммуникативной специфики диалекта // Актуальные проблемы русской диалектологии : Тезисы докладов Международной конференции 23–25 октября 2006 г. – М., 2006. – С. 48–50.

15. *Гриценко П. Е.* Тексты как источник исследования диалектов // Актуальные проблемы русской диалектологии : Тезисы докладов Международной конференции 23–25 октября 2006 г. – М., 2006. – С. 50–53.

16. *Дзєндзелівський Й. О.* Українська мова в Польщі // Українська мова : енциклопедія. – 2-ге вид., випр. і допов. – К., 2004. – С. 730.

17. *Дзєндзелівський Й. О.* Українська мова в Словаччині // Українська мова : енциклопедія. – 2-ге вид., випр. і допов. – К., 2004. – С. 732.

18. *Ігнатюк І.* Українські говірки Південного Підляшшя (опис, тексти і словничок). – Люблін : Episteme, 2013. – 108 с.

19. *Клімчук Ф. Д.* Гаворкі Заходняга Палєсся: Фанетычны нарыс. – Мінск : Навука і тэхніка, 1983. – 128 с.

20. *Лабович Л.* Книжка про говірки Південного Підляшшя (рец.: *Ігнатюк І.* Українські говірки Південного Підляшшя (опис, тексти і словничок). – Люблін : Episteme, 2013. – 108 с.) // Наше Слово. – 2013. – (22 вересня № 38). – С. 11.

21. *Лєсів М.* Вступне слово // *Ігнатюк І.* Українські говірки Південного Підляшшя (опис, тексти і словничок). – Люблін : Episteme, 2013. – С. 9–14.

22. *Лєшка О., Шишкова Р., Мушинка М.* Розповіді з Підкарпаття. Українські говірки східної Словаччини. – Нью-Йорк ; Прага ; К., 1998. – XXI + 321 с.

23. *Магрицька І.* Спостереження над живим мовленням українців Росії (говірки сіл Волошине і Роголик Міллерівського району Ростовської області) // Діалектологічні студії. 5: Фонетика, морфологія, словотвір / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. – Л. : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2005. – С. 11–28.

24. Москаленко Л. А. Українці й українська мова на Кубані // Дивослово. – 2008. – № 2. – С. 47–53.
25. Павлюк М., Робчук І. Українські говори Румунії. Діалектні тексти. – Едмонтон ; Л. ; Нью-Йорк ; Торонто, 2003. – XVI + 784 с.
26. Прилико Н. П. Українська мова в Молдові // Українська мова : енциклопедія. – 2-ге вид., випр. і допов. – К., 2004. – С. 729.
27. Сегень Б. Дадатак. Дыялектныя тэксты // Сегень Б. Прыназоўнік у сыстэме адной усходнеславянскай гаворкі Беласточчыны. – Беласток, 2001. – С. 176–196.
28. Семчинський С. В. Українська мова в Румунії // Українська мова : енциклопедія. – 2-ге вид., випр. і допов. – К., 2004. – С. 730–731.
29. Скопненко О. І. Тексти // Скопненко О. І. Берестейсько-пинські говірки: генеза і сучасний стан. – К., 2001. – С. 154–172.
30. Скопненко О. І. Українська мова в Білорусі // Українська мова : енциклопедія. – 2-ге вид., випр. і допов. – К., 2004. – С. 720.
31. Толстой Н. И. Полесский этнолингвистический атлас // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі : XV Республіканська діалектологічна нарада. Тези доповідей і повідомлень. – Житомир, 1983. – С. 27–28.
32. Українські говірки південно-західного наріччя. Тексти / упоряд. та авт. передм. Н. М. Глібчук. – Л. : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – 238 с.
33. Хрэстаматыя па беларускай дыялекталогіі / пад рэд. Р. І. Аванесава і М. В. Бірылы. – Мінск : Выдавецтва АН БССР, 1962. – 350 с.
34. Чучка П. П. Українська мова в Угорщині // Українська мова : енциклопедія. – 2-ге вид., випр. і допов. – К., 2004. – С. 734–735.
35. Dudek-Szumigaj A. Jan Ignaciuk – dokumentalista folkloru pogranicza polsko-ukraińskiego // Twórczość Ludowa. Kwartalnik Stowarzyszenia Twórców Ludowych. – 2010. – R. XXV (69). – Nr 1–2. – S. 52–53.
36. Maryniakowa I., Grek-Pabiszowa I., Zielińska A. Polskie teksty gwarowe z obszaru dawnych Kresów północno-wschodnich. – Warszawa : Instytut Slawistyki PAN, 1996. – 207 s.
37. Pastusiak K. Teksty gwarowe // Pastusiak K. Fleksja gwar ukraińskich okolic Włodawy. – Lublin, 2004. – S. 163–169.
38. Šišková R., Mušinka M., Mušinka A. Ukrajská nářečí Slovenska. Výzkum a zvukové zápisy z let 1957–1967. – Praha, 2005. – 180 s. + CD.
39. Teksty gwarowe z Białostoczczyzny z komentarzem językowym / Praca zbiorowa pod red. A. Obrębskiej-Jabłońskiej. – Warszawa, 1972. – 225 s.

40. *Warchol S., Czyżewski F. Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny.* – Lublin, 1998. – LXX + 496 s.

ПРИМІТКИ

¹ Лише на обкладинці, в анотації видатного польського лінгвіста Владислава Курашкевича (рецензента видання) зазначено, що представлено й українські говірки.

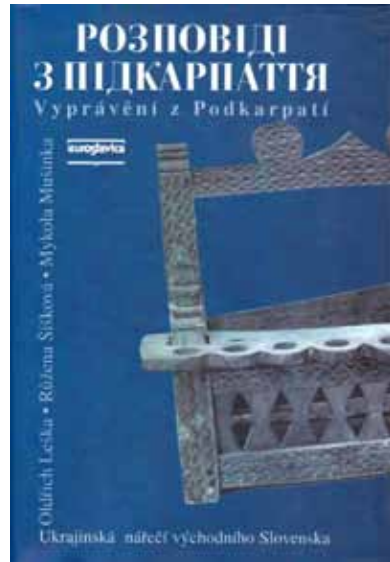
² Базиль Сегень називає досліджувану говірку с. Тривежа Гайнівського повіту Підляського воєводства східнослов'янською.

³ Подаємо паспортизацію уривків із хрестоматії в оригінальному білоруському запису у зв'язку з неможливістю в кількох випадках перекласти ініціали інформаторів та записувачів.

⁴ Відгадки до українських загадок упорядники подали білоруською мовою.

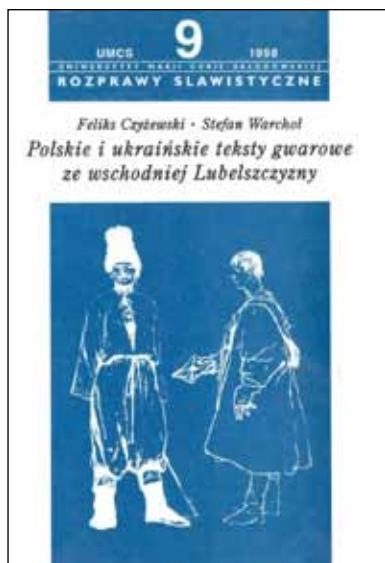
Говори української мови :
зб. текстів / уклад. С. Ф. Довгопол,
А. М. Залеський, Н. П. Прилипка. –
К., 1977. – 592 с.

Лешка О., Шишкова Р., Мушинка М.
Розповіді з Підкарпаття. Українські
говірки східної Словаччини. – Нью-
Йорк ; Прага ; К., 1998. – XXI + 321 с.

**Šišková R., Mušíňka M.,
Mušíňka A.** Ukrajinská nářečí
Slovenska. Výzkum a zvukové
zápisy z let 1957–1967. – Praha,
2005. – 180 s. + CD.

Warchoł S., Czyżewski F.
Polskie i ukraińskie teksty
gwarowe ze wschodniej
Lubelszczyzny. – Lublin, 1998. –
LXX + 496 s.

Павлюк М., Робчук І.
Українські говори Румунії.
Діалектні тексти. – Едмонтон ;
Л. ; Нью-Йорк ; Торонто, 2003. –
XVI + 784 с.

Аркушин Г. **Голоси з Підляшшя**
(Тексти). – Луцьк, 2007. – 536 с. +
CD.

Аркушин Г. Голоси з Берестейщини (Тексти). – Луцьк, 2012. – 536 с. + 2 DVD.

Ігнатюк І. Українські говірки Південного Підляшшя (опис, тексти і словничок). – Люблін, 2013. – 108 с.

ЗМІСТ

Бідношия Ю.

Закордонні українці-автохтони в діалектній текстології:
джерелознавчий аспект етнографічних студій3

Боряк О.

Етнокультурні взаємодії в умовах українсько-білоруського
пограниччя (на матеріалах поховально-поминальної обрядовості
Західного Полісся)42

Щербак І.

Духовно-релігійний хронотоп долинян Закарпаття.....93

Таран О.

Поховально-поминальна обрядовість українців і росіян
(за польовими дослідженнями Північної Миколаївщини)125

Артюх Л.

Усталеність традицій та етнокультурні паралелі в сучасній
матеріальній культурі (на матеріалах народного харчування).....164

Балушок В.

Початковий етап формування етнічних стереотипів у політичній
культурі українців (впливи Степу)189

Боса Л.

Культурний ландшафт та ідентичність (етнокультурні трансформації
і взаємовпливи на теренах Південної Наддніпрянщини).....251

Буйських Ю.

Міфологічні уявлення українців у контексті трансформації
традиційної культури: сучасні форми, функціонування
та міжкультурна взаємодія322

Васянович О.

Традиційні метеорологічні знання українців:
сучасний стан побутування394

Гудченко З.

Трансформації традиційності сільської забудови за польовими дослідженнями другої половини ХХ – початку ХХІ століття448

Курочкін О.

Різдвяний вертеп: шляхи трансформації та модернізації етнокультурних традицій498

Поріцька О.

Культурні взаємовпливи в традиційному родинному побуті полікультурного середовища Закарпаття.....545